մասից: Եւ այդ անբաւականութիւնը գրեթէ միշտ ունի իր հիմնական պատճառները:

Այդպէս է կեանքը Եւրոպայում: Այդ անբաւականութիւնը հասարակութեան այլ և այլ մասերի մէջ, թէև աւելի փոքր չափով, կայ և մեզանում: Առ այժմ գործարանները, ֆաբրիկաները և մեծ կապիտալիստները մեզանում քիչն են թիւով, Աստուծու ողորմութեամբ մենք չունենք և այն ամէն կայքից զրկված շինականների դասը, որ Եւրոպայում կազմում է պրոլէտարիատ անուանված դասը: Ուստի և վերև յիշված անբաւականութիւնն էլ մեզանում պիտի յայտնվի ուրիշ ձևով, ուրիշ կերպարանք պիտի ունենայ:

Արդարև, մենք տեսնում ենք, որ մեզ մօտ անբաւականութիւնը յայտնվում է զլխաւորապէս գիւղական և քաղաքային ազգաբնակութեան մէջ, մի կողմից մանր վաճառականների, իսկ միւս կողմից մանր արդիւնաբերողների մէջ: Անտարակոյս մեր ժողովրդի դրութեան հետ ծանօթ անձինքը յաճախ լսած են նորանից դառն խօսքեր և անբաւականութեան արտայայտութիւն մեր վաճառականների դէմ:

Կովկասի ամէն քաղաքներում վաճառականները հանդիսանում են որպէս տիրապետող դասը: Բոլոր անշարժ կայքերը նրանց են պատկանում: Այդ երևոյթը նկատվում է ոչ թէ միայն քաղաքներում, բայց և փոքր աւաններում: Կարող էք հաւատի լինել, որ բոլոր գիւղացիների ամբողջ կայքը գտնվում է մի կամ երկու վաշխառու-վաճառականի ձեռքում, որք կամ նոյն տեղ են բնակվում, կամ մօտակայ քաղաքից ձեռնամուխ են լինում այդ գործին:

Հաստատ կարելի է ասել, թէ մեր գիւղացիների կալվածների կէսը, մանաւանդ Քարթալինիայում և Կախէթում, գրաւ դրած են այդ մանր վաճառականների մօտ, և եթէ այդ երևոյթին չեն առաջն առնի, շուտով և բոլոր նրանց կալվածները կանցնեն վաշխառուների ձեռքը: Մեր գիւղացիք խեղդված են պարտքերի մէջ, և պարտքը օրից օր աճում է: Ասում են, օրինակ որ Կիզլեցիք չէին գտնվի այս բօպէիս մի այնպիսի ողորմելի դրութեան մէջ, եթէ նրանք ունենային գոնէ մի կտոր հող որ գրաւ դրած չը լինէր: Այդ յայտնի մի իրողութիւն է, որ պարտատէր—վաճառականները հունձքի կամ քաղման ժամանակ առնում են ցորեան կամ գինի մի որ և է չնչին պարտքի հաշվով:

Մենք 'ի հարկէ չենք հաստատում, որ վաճառականներն են միայն մեր տնտեսական անկման պատճառ, բայց չենք կարող ուրանալ, որ մասամբ մեր առևտրական դասը ունէր և այժմ ունի մի յայտնի ներգործութիւն այդ անկման վերա:

Տնտեսական դրութեան բարելաւացնելու միջոցները, ինչպէս ամէն ազգի մէջ, ընդհանրապէս յայտնի են, այն է՝ ժողովրդական լուսաւորութիւն, և աշխատանքի աւելի կանոնաւոր կազմակերպութիւն:

Ս. Մ.

ՆԱՄԱԿ ԶԱՔԱԹԱԼԻՑ

«Մշակի» 8-դ համարում մեք կարդացինք ներքին լուրերի մէջ Հայ և Վրաց գիւղատնտեսական լրագրաց վերաբերութեամբ մի ծանուցումն, որով յայտնում էք թէ խմբագրութիւնը իր վերա է առնում ըստ կարելոյն չափ լրացնել հայոց գիւղատնտեսական թերթի պարտաւորութիւնը, այդ ծանուցումն մեզ տեղիք տուեց հաղորդելու Ձեզ մի քանի տեղեկութիւն, որ եթէ արժան կհամարէք խընդրեմ հրատարակել Ձեր սիրելի լրագրի միջոցաւ:

Անցեալ տարի փորձի համար Զաքաթալայ քաղաքի մէջ պ. Ի. Ղ. ցանեց ամերիկայի ծխախոտի սէրմից (դ ը ե ուբ էք). ժողոված ծխախոտը բաւականին լաւ էր և ծխողներն հաստատում էին որ պատվական ծխախոտ է: Այնտեղ Նահանգում նմանապէս Լեզգիներն ցանում են ծխախոտ, բայց նոցա ցանածը աւելի հասարակն է և հետևողութիւնն բոլորովին անկանոն, նոքա ցանելուց յետոյ ածուներում թողում են այնպէս մինչև մեծանում են թերթերն և հասնելուց յետոյ ժողովում են ու չորացնում արեգակի և միշտ ցանած սերմն լինում է տեղական:

Այս տարի պ. Ղ. դարձեալ ադիր է ցանելու ծխախոտ, բայց աւելի մեծ որչութեամբ, ուստի վարձել է մի դեսեատին հող և արդէն մշակում են. կարծիք չկայ որ նոր հետևողութիւնը աւելի կանոնաւոր կլինի. փորձը ցուցել որ այնտեղ կարելի է լաւ ծխախոտ ը. 1871 թվում Սիղնախու գաւառից ստացած ծխոտը աչխարհահանդէսում լաւ նշանակութիւնացաւ:

Զաքաթալու նահանգի հողվարերութիւնը և երկրի դրութիւնը խօստանում որ այնտեղից կարելի է լաւ ծխախոտ ստանալ. Այս երկիրը հիւսիսային կողմից պաշտպան լինելով Կովկասու մեծ լեռան գագաթներից, կարող է որ բոյսերը ենթարկվին հիւսիսային սառակար հողմի ներգործութեանը, այդ երկրումարելի է ունենալ մեծ ծխախոտի պլանտացիա. ծխախոտը պահանջում է շատ անգամ ջրել, մի ոչն ժամանակը պիտի լինի չոր երկիր. պէտք է մել որ այն նահանգի մի քանի գիւղերայքի հողերն ճախճախային է ինչպէս օրինակի համար Բաքանու հողը, ի հարկէ, այդ տեղեր ծխախոտը յաարող չէ լինել, բայց Կախու, Ալիբէկլուի, Ալիբաու, Մուխախի հողերը շատ յարմար են ծխոտ ցանելու: Ծխախոտի սէրմը ցանում են դաշտը մտնելուն պէս մինչև մարտի 15, որպէս զի ճիճուներն չի վնասեն ու չի ոչնչացնեն նոր բուսած բոյսին: Նախ հարկաւոր է չինել դեռնից գոնէ արշին բարձր մի ածու ու այնտեղ ցանել սերմ ի հարկէ, այն ածուն չորս կողմը ճիպոտով ցնկ քաշել ու մէջը աղբախառն հողով լեցնել. երբ բոյսը աճում է բաւականին, յայնժամ հարաւոր այնտեղից սածիլ (չիթիլ) անել պլանտացիայի (ազարաղ) համար պատրաստած ածուների մէջ, բոյսը աճելուն պէս աստիճանաբար պէտք է տրան գլուխներն խուզել որպէս զի տերևներն մեծանան ու զօրեղանան, ջրել հարկաւոր է շաբաթը երկու անգամ, իւրաքանչիւր բոյսի թփի վերա հարկաւոր է թողնել 10—12 տերևներ: Ցուլիս ամսոյ վերջերին երևում են տերևների վերա դեղին բծեր (լաքաներ)՝ այդ հասնելու նշաններն են, այդ տեսակ հասած տերևներն պէտք է իսկոյն ժողովել, եթէ կարելի է չորացնել նորանց չուաքում՝ աւ յատկութիւնը պահպանելու համար: Երկրորդ քաղաքը Հ-քաթալուս օգոստոսի վերջերին. իսկ երրորդի վերա ուշադրութիւն չի դարձրվաւ: Սորանից կարելի է եզրակացնել որ Ալիբէկլոյ կամ Կախ գիւղերայքում առաջին քաղն անկասկած կլինի Ցուլիսի կէսին, երկրորդը օգոստոսի 20-ին, իսկ երրորդը սեպտեմբերի վերջին: Զաքաթալու նահանգից ոչ հեռու Սիղնախու գաւառում Ղարաղաջ անուանեալ դաշտում պ. պ. Սաֆարեանցներն անցեալ 1862 թ. ցանել էին ծխախոտ կարծեաք քէօբէկ. բոյսը բաւականին աջող էր եղած, բայդ դեռ ևս չի հասած՝ մորեիը փչացրել էր բոլորովին, այնուամենայնիւ ժողովուած 20 փութոյ չափ ծխախոտը բաւականին լաւն է եղել բայց չափից դուրս զօրեղ (թունդ). ի հարկէ դա առաջինն երկրի պարարտութիւնից է և երկրորդ էլ որ քիչ տերևներ են պահած թփերի վերա: Այս տարի դարձեալ Սաֆարեանցներն մտադիր են ցանելու մի և նոյն տեղն ծխախոտ, տեսնենք ինչպէս կլինի, Ղարաղաջի դաշտը ենթակայ է հիւսիսային հողմին՝ կարծիք չկայ որ այնտեղ լաւ չէ կարող լինել ծխախոտը:

Ալէքսանդր Մէլիք-Փաշայեանց

ՆԱՄԱԿ ՂՈՒԲԱՅԻՑ

Ղուբան ունի երկու եկեղեցի՝ մէկը Հայոց մէկը Ռուսաց: Հայոց փոքրիկ և գեղեցիկ եկեղեցին շինուած է սրանից 17 տարի առաջ հանգուցեալ Տփխիսեցի Ստեփաննոս Անդրէասեան Լազարեանի ծախքով և սրա Հիւսիսային դրան առաջև ամփոփուած է այժմ այդ երջանկայիշատակ մարդու մարմինը գեղեցիկ յիշատակով: Ղուբայու հայը ի հարկէ այն ժամանակ թուով շատ փոքր էր, որ ինչպէս պատմում են երկու կամ երկք տուն հաղիւ կը լինէր, բայց յետոյ Ղուբի (երկրի) բերքը, պտղի առատութիւնը և օդտաւէտ առևտրականութիւնը շատերին յայտնի լինելով, շատ տեղերից աղքատ բնակիչներ սկսեցին գաղթել և Ղուբայում բնակուիլ. այդ գաղթականութիւնը մինչև օրս էլ շարունակվում է և մեծ մասամբ Ղարաբաղից և Շամախուց են լինում: Այժմ մեր եկեղեցին ժողովրդի թուին համեմատ բաւական փոքր է, ուստի ժողովուրդը մի քանի տարիներից յետոյ ստիպված պէտք է լինի մի նոր եկեղեցի էլ չինել:

Այս եկեղեցում պաշտօն են կատարում երկու քահանայք՝ սրանց կեանքի վերա նկարագրութիւն անելը կարծեմ աւելորդ կը լինէր, որովհետև մեր ժամանակում հոգևորականներն արդէն հասարակութեան ծանօթ են:

Մեր մինչև այժմ ուշադրութեան արժանի չեղած Հոգևոր դպրոցը որ իւր սկզբնաւորութիւնից չատ դանդաղ ընթացք էր ստացած, նոր նոր սկսել է թոյլ ու ծանր քայլերով յառաջ դնալ, որովհետև հոգաբարձուները, որ մինչև այս տարի անուանով էին միայն հոգաբարձու, այժմ փոքր ի շատէ սկսելն ուշ դարձնել ուսումնարանի վրա և երբեմն ուղղել նրա պակասութիւնը: Այս նոր շարժումնքն էլ մեզ չէին վստահացնել այս խօսքերը ասելու երբ նոր եկած պօլսեցի Կարապետեան Յակովը վարժապետի աչխատութեանց պտուղները չտեսնուէին չօչափելի կերպով: Ցոյս ունենք որ մեր խղճալու արժանի ժողովուրդը չուտով վերջապէս կհասկանայ ուսման անհրաժեշտութիւնը:

Դարբանդից գրում է մեզ պ. Շահիջանեանցը՝ տեղոյս թատրոնը այս տարի շատ յաջողակ անցաւ, ամէն մի գործողութիւն վերջանում էր ծափահարութեամբ և bis-երով: Հինգ ներկայացում տուին և իւրաքանչիւրից 120 ռուբլի օգուտ ստացուեցաւ:

Ուրախութեամբ լսում ենք որ տեղոյս երիտասարդներն էլ հետևելով Դարբանդու օրինակին, դիտաւորութիւն ունեն կազմել մի խումբ և եկող տարի մի քանի ներկայացումներ տալ, իսկ նրանից ստացած օգուտով հիմնել մի ընթերցարան: Այս բարենպատակ զգացմունքը մեծ ուրախութիւն պիտի պատճառէ մեր բոլոր հայ-հասարակութեանը:

Լսում ենք որ Բաքուայ մարդասիրական ընկերութեան նոր նախագահ է ընտրուել պ. Պաւլ Շամիլիչ Մէլիք-Բեկլարեանցը. բոլոր սրտով ցանկանում ենք նրան յաջողութիւն իւր սկսվածքում:

Մարտի 2-ին. Անտոն Մէլիք-Դատայեանց

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

Անցեալ տարվայ մարտ ամիսը մեզանում երաշտութեամբ անցնելու պատճառով, թէ հայը և թէ այլ մթերքը, ինչպէս յայտնի է արդէն լրագիրներից, շատ թանդ գնով էր վաճառվում:

Նոյնը կարծես թէ սպասումէինք և այս տարի, նայելով մարտ ամսոյ առաջին տօթային, ջերմ օրերին, բայց յուրախութիւն առաւել չքաւոր դասին քաղաքի բնակչաց, մարտի 9-ից սկսած եղանակը, թէ քաղաքում և թէ նորա շրջակայքում ձիւնախառն և անձրևային է անցնում. Ապրիլի մանը, որ երկու օր դորանից առաջ ծախվում էր 70 կամ 80 կոպ.,—այժմ ծախվում է ամենալաւը՝ 35 և 40 կոպ.: Կարագ եղի ֆունթը առաջ ծախվում էր 35 կոպ., իսկ այժմ 16 կոպ.: Ամբարներում բաւականի մեծ դումարի ժողոված վաճառելու համար ցորեանը, այժմ վնասակար հետևանք է ունենում ցորեանատէրերի համար: Ես ականատես էի, որ մի քանի պարոններից մի քանի օր դորանից առաջ, խնդրումէին թաղար (50 ման.) ցորեանը 26 և 27 մանէթով, բայց նոքա չէին տալիս: Իսկ այժմ նոյն պարոնայք խնդրում են վաճառողներից առնել թաղարը 14 կամ 15 մանէթով, բայց վերջինները չեն մօտենում.

Մարտի 17. Ա. Մէլիք Շահնազարեանց

Ներսիսեան Հայոց Ազգային-Հոգևոր Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը պարտաւորութիւն համարելով յարգել յիշատակը հանգուցեալ Յովսէփ Յովհաննիսեան Էֆէնդեանցի, կարգադրել է կատարել հոգեհանգիստ նորա գերեզմանի վրա, վանքի եկեղեցումը, առաջիկայ ապրիլ ամսոյ 15-ին, նոր կիւրակէ օրը, պատարագից յետոյ: Այս մասին յայտնում է Թիֆլիզոյ բարեպաշտ հասարակութեանը: Արժանայիշատակ Էֆէնդեանցը, իւր կենդանութեան ժամանակը, կտակաւ նուիրել է Ներսիսեան Հայոց Ազգային-Հոգևոր Դպրոցին նշանաւոր գումար, որի տոկոսիքը գործ է դրվում յօգուտ նոյն դպրոցի և Թիֆլիզոյ ծխական ուսումնարանների:

ՆԵՐԲԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վրաց «Դրօէբա» լրագիրը Սղնախի բնակիչների համար 131 ր. 40 կոպ. հաւաքելուց յետոյ, հասցրել է այդ գումարը Թիֆլիսի ազնուականների ներկայացուցչին:

* * *

Մեր խմբագրութիւնը չնորհակալութեամբ ստացաւ երկու հայ գրքոյկ՝ մէնը Թիֆլիսում հրատարակված պ. Ա. Նահապետեանից թարգմանված Բէօմէի մանկավարժական նամակները, միւսը պ. Զ. Մսերեանցից Մոսկվայում հրատարակվող «Փարոս» անունով բանասիրական գիտելեաց առաջին տետրը:

* * *

«Մեղու Հայաստանի» լրագիրը հաղորդում է որ մի քանի հայ օրիորդներ և երիտասարդներ գիտաւորութիւն ունեն ապրիլ ամսի վերջին տալ քաղաքիս ձմեռային թատրոնում բարեգործական նպատակով պ. Գ. Սունդուկեանցի դեռ չը ներկայացրած «Քանդած օճախ» կոմեդիան:

* * *

Ինչպէս յայտնի է մեր ընթերցողներին, առաջին պաշտօնական առաջարկութիւնը քաղաքային վարչութեան գազի և ջրանցքի մասին, արել է Շվարէնի, Ֆոն-Դէդէնի և Մոորի ընկերութիւնը, (որոնց այստեղի ներկայացուցիչն է պ. Բօգաչովը). Լսում ենք այժմ, որ վարչութիւնը ստացել է առաջարկութիւն մի նոր ընկերութենից, կազմված հետևեալ անձինքներից՝ ինժէնէր-պօլկովնիկ Դերսէվանով, գենէրալ-չտաբի պօլկովնիկ Ստէրնիցկի, ինժէնէր Զէդէման և անգլիացիք՝ Պրէտիմէն և Լօալ: Վերջինը փոթի-թիֆլիսեան երկաթուղու չինողներից մինն է (!):

* * *

Դարձնում ենք մեր ընթերցողների ուշադրութիւնը այն նոր ուղղութեան վրա, որ շուտով մրտնելու է ռուսաց բարձր կառավարութեան գործունէութեան մէջ կ օ ն ց է ս ի ա ն ե ր տալու կողմից: С. Пет. Вѣд. լրագրում կարդում ենք, որ ճանապարհների մինիստրութիւնը մշակել է այդ խընդրին վերաբերութեամբ մի նոր պրօէկտ, որի զօրութեամբ կ օ ն ց է ս ի օ ն է ր ն ե ր ի միջնորդութիւնը պիտի վերցնվի և տէրութիւնը պիտի ինքն ձեռք տայ հետազօտութիւններին, պիտի ինքն մշակի պրօէկտներ և հաշիներ, վերջապէս ինքն տոթագրութիւն բաց անէ բաժանորդական (ակցիօնէրնի) դրամագլուխ ձեռք բերելու համար: Ստորագրութենից յետոյ, ընտրվումէ կառավարութիւնը, որին տէրութիւնը յանձնումէ կ օ ն ց է ս ի ա ն:—Դարձնում ենք և մեր քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւնը յիշված լրագրի 66-որդ համարի վրա:

* * *

Լսում ենք որ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովը մօտիկ օրերումս գումարվելով. պիտի զբաղվի իր նստերում զլխաւորապէս երկու առարկաներով՝ ա ռ ա ւ տ ր ա կ ա ն դ ա տ ա ր ա ն ի և ա ր ո ւ ե ս տ ա գ ո ր ծ ա կ ա ն ուսումնարանի խնդիրների քննութեամբ... Վերջապէս.... Բայց տեսնենք:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇՎԷՅՑԱՐԻԱ

Հին կաթոլիկների կուսակիցները (անսխալականութեան հակառակորդները) բազմանում են այդտեղ: Այդ կուսակցութեանը պատկանող մի քանի նոր համայնքները հիմնվել են Շվէյցարիայի այլ և այլ կանտօնների մէջ:

„Kölnische Zeitung" լրագիրը հաղորդումէ որ Բազէլի սրբազան Լ ա շ ա եպիսկոպոսը իրան սեփականացրել է եկեղեցական փողերը, որ այդ առիթով նրա դէմ քննութիւն է բացվել և խօսք կայ անդամ, որ նրան կալանաւորեցին:

ԱՄԷՐԻԿԱ

Մարտի 4-ին Միացեալ-Նահանգների նախագահ պ. Գրանտը մտաւ իր պաշտօնակատարութեան երկրորդ շրջանը: Այդ առիթով նա ճառ կարդաց, որ շատ նշանաւոր է իր ե ր և ա կ այ ա կ ա ն և ա ն գ ո ր ծ ա գ ր ե լ ի դաղափարներով: Պ. Նախագան հաւատացած է, որ բոլոր ազգութիւնները ձգտումեն դէպի հանրապետական ձևը և օրինակ պիտի առնեն Ամէրիկայից, որ բոլոր աշխարհի համար առաջնորդ պիտի դառնայ, բացի սորանից նա աւելացնումէ՝ որովհետև առուտուրը, կրթութիւնը, մրտքերի և նիւթերի շուտ փոխանակութիւնը, թէ շոգու թէ տելեգրաֆի միջնորդութեամբ ժամանակով ամէն բան կը փոխէ, ուստի ես կարծումեմ որ Ամէնակարողը այնպէս է կարգադրում աշխարհը, որ բոլոր ազգերը ժամանակով կազմէին մի ա զ գ և մի լ է զ ու: